

KONFIDENSIAL AXBOROTNING TASNIFI

Ramazonova Madina Shavkatovna

Toshkent axborot texnologiyalar universiteti talabalari

Tojmuratov Shuxratbek Dilmurodjon o'g'li

Mirzayev Bekzod Toxirboy o'g'li

Babajanov Jaloliddin Umidjon o'g'li

abdujabbor.madina.1989@gmail.com abdujabbor.madina.1989@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu matnda konfidensial axborotlarning turli xil turlari, ularning belgilanishi va ularga oid ma'lumotlar haqida ko'proq tushuntirilgan. Bundan tashqari, davlat sirlarini himoya qilishning muhimligi, xavfsizlikni ta'minlashning umumiy maqsadi, davlat organlarining va boshqa tashkilotlarining ma'lumotlarni himoya qilishdagi roli, va konfidensial axborotlarning ommaviy foydalanishga ta'siri ko'rsatilgan. Agar siz bu matndan olingan ma'lumotlarni qisqa shaklda izohlashni istasangiz, yoki qanday qilib xizmat sirlari yoki kasbiy sirlar bilan bog'liq axborotni muhofaza qilish haqida batafsilroq ma'lumot olishni xohlasangiz, menga aytishingiz mumkin.

Kalit so'zlar: Konfidensial axborot, Davlat siri, Tijorat siri, Xizmat siri, Kasbiy sir

Qaysi axborot tizimi bo'lishidan qat'i nazar, foydalanuvchilar turli darajadagi ma'lumotlar bilan ishlaydi.

Konfidensial axborot - mamlakat qonunchiligiga va axborot resursidan foydalanish darajasiga muvofiq foydalanishi cheklangan ma'lumotlar. Konfidensial axborotlar faqat vakolatli shaxslar, tashkilotlar yoki jarayonlarga taqdim etiladi yoki oshkor qilinadi.

Konfidensial axborotlarning bir necha turlari mavjud - davlat siri, rasmiy sir, tijorat siri kasbiy sirlar, masalan: shaxsiy va oilaviy sirlar, farzandlikka olish siri, sudyalarning majlislarining siri, tergov va sud jarayoni siri, sug'urta siri va boshqalar.

1. Davlat siri. "Davlat siri - davlat tomonidan o'zining harbiy, tashqi siyosati, iqtisodiy, razvedka, kontrrazvedka va tezkor-qidiruv faoliyati sohasida himoya qilinadigan, tarqatilishi davlat xavfsizligiga zarar yetkazishi mumkin bo'lgan ma'lumotlardir".

Ko'rinib turibdiki, ushbu ta'rif davlat sirlarining asosiy belgilarini o'zida mujassam etgan:

1. Uning egasi davlat (sir nomida mavjud).
2. Harbiy, tashqi siyosat, iqtisodiy, razvedka, kontrrazvedka va tezkor-qidiruv faoliyati davlat sirini tashkil etuvchi ma'lumotlar bo'lishi mumkin bo'lgan faoliyat sohasidir.
3. Davlat sirlarini himoya qilish davlat zimmasiga yuklatilgan.
4. Axborotni davlat siri sifatida tasniflash mezonini shundan iboratki, bu ma'lumotlarni tarqatish davlat xavfsizligiga zarar yetkazishi mumkin.

Davlat xavfsizligi deganda uning siyosiy, iqtisodiy, harbiy, ilmiy-texnikaviy va boshqa manfaatlarini ichki va tashqi tahdidlardan himoya qilish holati tushunilishi kerak.

Hayotiy manfaatlar - bu ehtiyojlar yig'indisi bo'lib, ularning qondirilishi shaxs, jamiyat va davlatning izchil rivojlanishi uchun mavjudligi va imkoniyatlarini ishonchli ta'minlaydi.

Xavfsizlikning asosiy ob'yektlariga quyidagilar kiradi: shaxs - uning huquq va erkinliklari; jamiyat - uning moddiy va ma'naviy qadriyatlarini; davlat - uning konstitutsiyaviy tuzumi, suvereniteti va hududiy yaxlitligi

Xavfsizlikning asosiy sub'yekti davlat bo'lib, qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatlari orqali ushbu sohadagi funktsiyalarni amalga oshiradi.

Davlat sirlarini muhofaza qilishni ta'minlovchi sub'yektlarning vakolatlari. Davlat davlat sirlarini himoya qilish uchun to'liq javobgarlikni o'z zimmasiga olmaydi, u faqat davlat sirlarini samarali himoya qilish uchun zarur va yetarli shart-sharoitlarni yaratishni ta'minlaydi. Korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, fuqarolar vakolatli organlar tomonidan tasdiqlangan amaldagi qonunlar va talablarga muvofiq uning muhofazasini bevosita ta'minlaydilar.

Davlat xavfsizligiga tahdidlar uning hayotining turli sohalarida mavjud bo'lishi mumkin.

1. Davlatning siyosiy salohiyatiga ta'sir etuvchi tahdidlar.
2. Davlatning iqtisodiy salohiyatiga ta'sir etuvchi tahdidlar.
3. Davlatning ilmiy-texnik salohiyatiga ta'sir etuvchi tahdidlar.
4. Davlatning mudofaa salohiyatiga ta'sir qiluvchi tahdidlar.
5. Davlatning harbiy salohiyatiga ta'sir qiluvchi tahdidlar.

Davlat sirlarini himoya qilishning umumiy maqsadi barcha mumkin bo'lgan kanallar orqali ma'lumotlarning sizib chiqishini bartaraf etish (sezilarli qiyinchilik) yo'li bilan davlat xavfsizligiga yetkazilgan zararining oldini olish yoki kamaytirishdir.

Davlat sirlarini muhofaza qilish bo'yicha faoliyat muayyan ob'yektlar uchun axborot xavfsizligiga mavjud tahdidlardan real zararining oldini olish va mahalliyashtirishga, shuningdek, kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan davlat xavfsizligiga etkazilishi mumkin bo'lgan zararining oldini olish uchun sharoit yaratishga qaratilgan bo'lishi mumkin.

2. Tijorat siri. Tijorat siri - bu mavjud yoki mumkin bo'lgan sharoitlarda uning egasiga daromadlarni ko'paytirish, asossiz xarajatlardan qochish, tovarlar, ishlar, xizmatlar bozorida o'z o'rnini saqlab qolish yoki boshqa tijorat foyda olish imkonini beradigan ma'lumotlarning maxfiylik.

3. Xizmat siri. Xizmat siri uning kontseptsiyasi va huquqiy rejimini aniqlash nuqtai nazaridan eng qiyin hisoblanadi, chunki ushbu turdagi sir turli vaqtlarda o'z ichiga olgan va hozirda har xil tarkibni o'z ichiga oladi.

Xizmat siri - bu tijorat sirini tashkil etuvchi va fuqarolarning shaxsiy hayotiga taalluqli bo'lgan, ularning xizmat faoliyati natijasida davlat va shahar hokimiyati mulkiga aylangan ma'lumotlar.

Quyidagilar xizmat sirlari sifatida tasniflanishi zarur:

a) jismoniy shaxslar yoki tashkilotlar tomonidan davlat organlariga va mahalliy davlat hokimiyati organlariga ularning maxfiylikini ta'minlash sharti bilan belgilangan tartibda ixtiyoriy ravishda berilgan ma'lumotlar, agar ularning maxfiylikini saqlash talabi qonuniy va asosli bo'lsa;

b) belgilangan tartibda davlat (shahar) ehtiyojlari uchun tovarlarni yetkazib berish bo'yicha tanlovlarda (tenderlarda) ishtirok etishga ruxsat berilgan taklif etilayotgan tashkilotlar tomonidan davlat (shahar) ehtiyojlari uchun tovarlar yetkazib berish shartlari to'g'risidagi ma'lumotlar;

c) davlat organi yoki mahalliy davlat hokimiyati organlari o'z vakolatlarini amalga oshirish munosabati bilan uning ixtiyorida bo'lgan jismoniy shaxslarning shaxsiy ma'lumotlari;

d) qonunlarga muvofiq konfidensial axborotlar sifatida tasniflangan davlat organlari va mahalliy hokimiyat organlarining faoliyati to'g'risidagi ma'lumotlar.

Bundan tashqari, xizmat sirlari quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin :

a) alohida huquqiy va normativ-huquqiy hujjatlarning loyihalarini tayyorlash bilan bog'liq ma'lumotlar, shu jumladan, bunday hujjatlar loyihalari matnlari, agar ularning muddatidan oldin tarqatilishi va (yoki) oshkor etilishi shaxs, jamiyat va davlat hayotiy manfaatlari muvozanatiga zarar etkazsa yoki etakchilik qilsa. ko'rsatilgan ma'lumotlardan foydalanish huquqiga ega bo'lgan sub'yektlar uchun bir tomonlama imtiyozlar yaratish;

b) qonunchilikka muvofiqligi bo'yicha rejalashtirilgan, tayyorlanayotgan va davom etayotgan tekshiruvlar to'g'risidagi ma'lumotlar;

c) agar qonunda boshqacha tartib nazarda tutilgan bo'lmasa, davlat xizmati lavozimlariga, munitsipal xizmat lavozimlariga nomzodlar to'g'risidagi ma'lumotlar;

d) davlat organi, mahalliy davlat hokimiyati organi ishi davomida muhokamalar, maslahatlashuvlar chog'ida bildirilgan takliflarning muallifligi va shaxsiy pozitsiyalari to'g'risidagi ma'lumotlar, muallif ushbu ma'lumotlarni oshkor qilgan yoki uning muallifligi to'g'risidagi ma'lumotlarning oshkor etilishiga e'tiroz bildirmagan hollar bundan mustasno;

e) idora ichidagi va idoralararo muhokamalar, ishchi va tayyorgarlik xarakteridagi konsultatsiyalar, shu jumladan yig'ilishlar bayonnomalari, eslatmalar, ma'lumotnomalar va tayyorgarlik xarakteridagi boshqa materiallar, agar qonunda boshqacha qoida nazarda tutilgan bo'lmasa.

4. Kasbiy sir. Professional sir - kasbiy faoliyat bilan bog'liq bo'lgan, foydalanish imkoniyati cheklangan ma'lumotlar (tibbiy, notarial, advokat-mijoz maxfiyligi, yozishmalar, telefon suhbatlari, pochta jo'natmalari, telegraf va boshqa xabarlar va boshqalar).

Shubhasiz, kasbiy sir sifatida tasniflash uchun ma'lumotni tanlashning asosiy mezonlari - bu shaxsning ishonchiga sazovor bo'lgan yoki konfidensial axborotlardan xabardor bo'lgan kasbidir.

Yana bir belgi shundaki, konfidensial axborotlar ixtiyoriy ravishda ushbu ma'lumot egasining tanlovi bo'yicha kasbiy vazifalarni bajaruvchi shaxsga ishonib topshiriladi va, qoida tariqasida, uning shaxsiy hayotiga ta'sir qiladi.

Professional sir - bu qonun bilan qo'riqlanadigan, shaxsga (egasiga) faqat davlat yoki kommunal xizmat bilan bog'liq bo'lmagan kasbiy majburiyatlarini bajarishi munosabati bilan ishonib topshirilgan yoki ma'lum qilingan, tarqatilishi ushbu ma'lumotni ishonib topshirgan boshqa shaxsning huquqlari va qonuniy manfaatlariga zarar yetkazishi mumkin bo'lgan, davlat yoki tijorat siri bo'lmagan ma'lumotlardir.

Shunday qilib, xulosa qilish mumkinki, professional sir-bu sirning ushbu turiga tegishli bo'lgan aniq axborotning siri emas, balki boshqa odamlarning sirlarini o'z ichiga olgan umumlashtirilgan tushuncha, agar ular vakolatli yuridik va jismoniy shaxslarning mulkiga aylansa, agar ular kasbiy faoliyatni amalga oshirish natijasida olingan bo'lsa. Professional sirlarga quyidagilar kiradi:

1. Shifokorlik siri – quyidagilarni o'z ichiga oladi :

□nikohlantuvchi shaxsni tibbiy tekshirish natijalari;

□tibbiy yordamga murojaat qilish fakti to'g'risidagi ma'lumotlar , sog'lig'ining holati, kasallikning tashxisi va fuqaroni tekshirish va davolash paytida olingan boshqa ma'lumotlar;

□otkazilgan sun'iy urug'lantirish va embrion implantatsiyasi, shuningdek donorning shaxsi to'g'risidagi ma'lumotlar;

□inson a'zolari va (yoki) to'qimalarini transplantatsiya qilish uchun donor va retsipient to'g'risidagi ma'lumotlar;

□ruhiy kasallik mavjudligi, psixiatriya yordamiga murojaat qilish va bunday yordam ko'rsatadigan muassasada davolanish faktlari to'g'risidagi ma'lumotlar, shuningdek fuqaroning ruhiy salomatligi holati to'g'risidagi boshqa ma'lumotlar;

□fuqaroning tibbiy hujjatlaridagi boshqa ma'lumotlar.

2. Aloqa siri – yozishmalar, telefon suhbatlari, pochta, telegraf va boshqa xabarlar siri.

3. Notarial sir - notarial harakatlarni amalga oshirish munosabati bilan notariusga ishonib topshirilgan ma'lumotlar.

4. Advokatlik siri- bu fuqaro tomonidan advokatga unga yuridik yordam ko'rsatish munosabati bilan beriladigan ma'lumotlar.

5. Farzandlikka olish siri deganda farzandlikka olish to'g'risida qaror qabul qilgan sudyalardan va ushbu farzandlikka olishni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi mansabdor shaxslardan tashqari boshqa shaxslarga qonuniy ravishda ishonib topshirilgan bolani asrab olish to'g'risidagi ma'lumotlar tushuniladi.

6. Sug'urta siri - sug'urta qildiruvchi, sug'urtalangan shaxs va naf oluvchi, ularning sog'lig'i holati, shuningdek ushbu shaxslarning mulkiy holati to'g'risidagi, sug'urtalovchi tomonidan o'z kasbiy faoliyati natijasida olingan ma'lumotlar.

Kasbiy sirning asosiy sub'yektlariga kasbiy sirlarni ishonib topshirgan shaxslar (egalari), mulkdorlar va foydalanuvchilari kiradi.

Amaldagi qonunchilikka muvofiq kasbiy sirlarning mulkdorlari quyidagilardir:

□Farzandlikka olish to'g'risidagi ishni sudda ko'rishda ishtirok etuvchi shaxslar;

□davlat va shahar sog'liqni saqlash tizimi muassasalari, ularning mansabdor shaxslari, shifokorlar, tibbiyot va farmatsevtika xodimlari, shu jumladan xususiy amaliyot shifokorlari;

□Elektr va pochta aloqasi tashkilotlari, ularning mansabdor shaxslari va boshqa shaxslar va xodimlari;

□Notarial palatalar, notariuslar va notarial idorada ishlovchi boshqa shaxslar;

□Advokatlar hay'atlari va advokatlar;

□Sug'urtalovchilar;

□ Xususiy detektivlar.

5. Shaxsga doir ma'lumotlar. Shaxsga doir ma'lumotlar shaxsiy daxlsizlik huquqini himoya qilish uchun maxsus institutdir. Fuqaroning shaxsiy daxlsizligi va uni hurmat qilish uning shaxsiy erkinligini amalga oshirishning ajralmas qismi bo'lib, unga quyidagilar kiradi:

□ o'zini tasarruf etish erkinligi huquqi;

□ shaxsiy hayotning maxfiyligi huquqi;

□ yozishmalarning maxfiyligi huquqi;

□ fikrlash, vijdon va din erkinligi huquqi;

□ o'z fikrini erkin bildirish huquqi;

□ shaxsini himoyalash huquqi (ismi, sha'ni, qadr-qimmat va ishchanlik obro'si, fuqaroligi);

□ uy-joyni himoya qilish huquqi, ovoz berishning maxfiyligi huquqi.

Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi shunday so'zlar bilan boshlanadi: "Barcha insonlar erkin, qadr-qimmat va huquqlari bo'yicha teng bo'lib tug'iladilar". Shaxsiy daxlsizlik huquqi insonning konstitutsiyaviy huquqlaridan biridir.

Shaxsning shaxsiy hayotiga daxldor bo'lgan va boshqa shaxslarga qonuniy ravishda ma'lum bo'lgan ma'lumotlar himoya qilinishi kerak:

□ Kasbiy sirlar rejimida - agar ular buni faqat davlat yoki munitsipal xizmat bilan bog'liq bo'lmagan kasbiy majburiyatlarini bajarish tufayli olgan bo'lsa;

□ Xizmat sirlari rejimida - agar u davlat organlari yoki mahalliy davlat hokimiyati organlari vakillari tomonidan o'z xizmat vazifalarini bajarishi munosabati bilan olingan bo'lsa.

Olimlarning fikricha, shaxsga doir ma'lumotlarga ushbu ma'lumotlar sub'yektining roziligisiz foydalanish uning sha'ni, qadr-qimmat, faoliyat obro'si, yaxshi nomi, boshqa nomoddiy manfaatlar va mulkiy manfaatlariga zarar yetkazishi mumkin bo'lgan ma'lumotlarni o'z ichiga olishi mumkin:

□ biografik va identifikatsiya qiluvchi ma'lumotlar (shu jumladan tug'ilish, asrab olish, ajralish holatlari);

□ shaxsiy xususiyatlar (shu jumladan shaxsiy odatlar va moyilliklar);

□ oilaviy ahvol to'g'risidagi ma'lumotlar (shu jumladan oilaviy munosabatlar);

□ mulkiy va moliyaviy ahvol to'g'risidagi ma'lumotlar (qonun hujjatlarida aniq belgilangan hollar bundan mustasno);

□ salomatlik holati haqida ma'lumot.

Shuni ta'kidlash kerakki, bunday ma'lumotlar tegishli shaxsga emas, balki vakolatli yuridik va jismoniy shaxslarga tegishli bo'lsa, shaxsga doir ma'lumotlarga aylanadi. Shaxsga doir ma'lumotlar sub'yektning shaxsiy siri bo'lmasligi ham mumkin, ammo ular vakolatli shaxslar tomonidan himoya qilinadi.

Shaxsga doir ma'lumotlar sohasidagi huquq sub'yektlari quyidagilardir:

□ shaxsiy ma'lumotlar sub'yektlari - ushbu ma'lumotlar tegishli bo'lgan shaxslar va ularning merosxo'rlari;

□ shaxsiy ma'lumotlar mulkdorlari - shaxsiy ma'lumotlarni qonuniy ravishda to'playdigan, saqlaydigan, o'tkazadigan, aniqlaydigan, bloklaydigan,

shaxsiyatsizlashtiradigan va yo'q qiladigan davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari va mahalliy hokimiyat organlari, yuridik va jismoniy shaxslar.

Davlat shaxsiy ma'lumotlar egalari xatti-harakatlarini quyidagi shakllarda tartibga solishi mumkin:

□shaxsiy ma'lumotlar bilan ishlashni litsenziyalash;

□shaxsiy ma'lumotlar bazalarini ro'yxatdan o'tkazish;

□shaxsiy ma'lumotlar egalari ro'yxatga olish;

□shaxsiy ma'lumotlarni qayta ishlash uchun mo'ljallangan axborot tizimlarini sertifikatlash.

Xulosa:

Axborot tizimlari foydalanuvchilarga turli darajadagi ma'lumotlar bilan ishlash imkonini beradi. Konfidensial axborotlar davlat xavfsizligini ta'minlash uchun muhimdir va faqat vakolatli shaxslar yoki tashkilotlar orqali oshkor qilinadi. Davlat sirlari, tijorat sirlari, xizmat sirlari, kasbiy sirlar, farzandlikka olish sirlari, sug'urta sirlari kabi turli konfidensial axborotlar mavjud. Davlat sirlarini himoya qilishning maqsadi davlat xavfsizligini ta'minlashdir, bu esa siyosiy, iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy, harbiy va mudofaa salohiyatlarni himoya qilishni o'z ichiga oladi. Xavfsizlikning ob'yektlari shaxs, jamiyat va davlatni o'z ichiga oladi va davlatning qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatlari orqali himoya qilinadi.

ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi. 01.03.1997. Qayta taxrirlangan versiyasi (21.04.2022y).
3. O'zbekiston Respublikasining «Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida»gi Qonuni. 16.04.2019 y.
4. O'zbekiston Respublikasining «Axborot olish kafolatlari va erkinligi to'g'risida» Qonuni. 24.04.1997 y.
5. Yevropa Kengashining 1981 yil 28 yanvardagi "Shaxsiy ma'lumotlarni avtomatik qayta ishlash bo'yicha jismoniy shaxslarni himoya qilish to'g'risida"gi konvensiyasi. Elektron resurs: lexdigital.ru/2012/052/ (Murojaat sanasi: 12.11.2015).
6. Yevropa Parlamenti va Kengashning 1996 yil 11 martdagi "Ma'lumotlar bazalarini huquqiy himoya qilish to'g'risida"gi 96/6/EC direktivasi. Elektron resurs